

УДК 94 (4) 1945 (п 39)
ББК 63.3 (Укр) 7

Іван Пендзей

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ В УГОРЩИНІ (1988–1990 рр.)*. СТАНОВИЩЕ В НАРОДНОМУ ГОСПОДАРСТВІ УНР НАПЕРЕДОДНІ ПРИЙНЯТТЯ ПРОГРАМИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ЇЇ ЕКОНОМІКИ ТА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ

У статті відображено економічне відставання Угорщини “Епохи Кадара” від країн-членів ОЕСР, проблеми її економіки, зусилля ЦК УСРП із підвищення її ефективності, допущені помилки й прорахунки, які сприяли виникненню ознак кризи соціалістичного способу господарювання, що й поставило угорську економіку на межу виживання.

Ключові слова: “Епоха Кадара”, ОЕСР, ГААТ, МВФ, МБРР, кредити, конкурентоспроможність, заборгованість, ціни, ЦК УСРП, М.Немет.

“Епоха Кадара”, 32 роки перебування Я.Кадара при владі (1956–1988), як й увесь соціалістичний період в історії Угорщини загалом, характеризуються тільки тимчасовими й відносними успіхами в економічному розвитку, зростанні добробуту народу. Не менш вираженою була схильність системи до застою, неспроможність розвиватися на власній фундаментальній основі – суспільній власності на засоби виробництва й керівній та спрямовуючій ролі єдиної в країні партії – УСРП. “Розвиток соціалізму” раз у раз ставив суспільство перед необхідністю своєрідної “навздогінної модернізації” Угорщини, економіка якої, а значить, і соціальна сфера, рівень життя народу суттєво поступалися ринковим економікам західних країн.

Якщо реальний Валовий національний продукт (ВНП) Угорщини впродовж 1975–1989 рр. зріс приблизно на 35%, то його середній приріст для країн Організації економічної співпраці й розвитку (ОЕСР) склав 54%. Дохід на душу населення в Угорщині був удвічі меншим, ніж у Португалії, найбіднішій країні ОЕСР** [12]. Характерним є й інше порівняння: упродовж 1980-х рр. темп економічного зростання Угорщини був найнижчим серед більшості інших східноєвропейських країн, а її поточний рахунок платіжного балансу щороку був від’ємним [13].

Упродовж ряду років обсяг виробництва скорочувався, життєвий рівень народу падав і, як прямий наслідок, зростало невдоволення населення. Одна з причин труднощів в економіці – вибухоподібне зростання цін на сировинні матеріали та енергоносії на світовому ринку в 70-ті роки, які країна імпортувала. Особливо загострилася ситуація із середини 70-х років у результаті різких і несприятливих для Угорщини змін у світовому господарстві.

Народне господарство Угорщини, значною мірою пов’язане зі світовою економікою, було дуже чутливим до змін кон’юнктури на зовнішніх ринках. Унаслідок росту цін на товари угорського імпорту й падіння цін на угорський експорт країна в 1974–1984 рр. у товарообороті (у розрахунку на конвертовану валюту), за оцінками угорських спеціалістів, утратила суму, яка дорівнювала її річному національному доходу

* Продовження. Початок див. у вип. II, IV–V, VI, VII, VIII, IX, X–XI, XII–XIII, XIV, XVI, XVII, XVIII, XIX.

** ОЕСР належить до групи міждержавних організацій глобального типу. Вона об’єднує наймогутніші в економічному (і політичному) відношенні країни світу. Свою назву й сучасну цілеспрямованість ОЕСР здобула 1960 р. Вона стала спадкоємицею Організації європейського економічного співробітництва (ОЕСС), що була утворена 1948 р. для сприяння “плану Маршала”. Сьогодні ОЕСР – своєрідний клуб найбагатших держав, серед яких – США, Німеччина, Франція, Велика Британія, Італія та інші провідні країни світу. Щоправда, до складу організації входять так звані нові індустріальні держави – Мексика й Республіка Корея, а також Польща, Угорщина, Словаччина й Чехія, які стали членами ОЕСР наприкінці 90-х років як країни, що виявили найвищий рівень економічних перетворень серед країн з перехідною економікою. Нині ОЕСР складається із 30 країн-членів [4, с.76–78].

[10, с.11]. В умовах значного відставання угорської промисловості від рівня розвинених капіталістичних країн, низької конкурентоспроможності її продукції на світовому ринку, режим Я.Кадара, намагаючись компенсувати шкоду, завдану народному господарству несприятливою міжнародною кон'юнктурою, забезпечити країну від вибуху цін на сировину, обрав шлях тісної співпраці із Заходом і його міжнародними організаціями. Угорське торгово-економічне співробітництво з капіталістичними країнами позитивно позначилося на її економіці. Ще 1973 р. вона вступила в організацію, яка мала назву – Генеральна угода з тарифів і торгівлі (ГАТТ)*, домоглася недискримінаційних підходів у торгівлі. Австрія та Японія надали їй спеціальні митні пільги [10, с.62].

Членство Угорщини в ГАТТ викристалізувало глибинні внутрішні проблеми угорської економіки: відсталість структури, низький науково-технічний рівень, недостатня ефективність виробництва в більшості галузей. На одиницю готової продукції в Угорщині в середньому використовувалося на 25–30% більше сировини та енергії й на 100% – живої праці, ніж у розвинених капіталістичних країнах. 70% бруто – продукту промислового виробництва складали сировина й енергія, і це в країні, яка не володіла значними корисними копалинами й енергоносіями. 3% виробів угорської промисловості знаходилося на світовому рівні, а 12% відставало від нього несуттєво. Частка нової продукції не перевищувала 2–3% загальної кількості вироблених у країні товарів [10, с.12, 27].

Угорщина набагато раніше від деяких інших соціалістичних країн у 1982 р. стала членом спеціалізованих фінансових організацій ООН – Міжнародного валютного фонду (МВФ)** і Міжнародного банку реконструкції і розвитку (МБРР)***, що допомогло їй зберегти стабільність і розвиток економіки****. Участь країни в західних міжнародних організаціях зумовила їй особливий статус у зовнішній торгівлі в Раді економічної взаємодопомоги (РЕВ). Хоча членство Угорщини в ГАТТ, МВФ, МБРР не гарантувало вихід її товарів на капіталістичні ринки, однак допомогло вирішенню завдання піднесення ефективності виробництва, зміни структури економіки, необхідних для підвищення її конкурентоспроможності. А головне – країна отримала значні кредити на пільгових умовах, що сприяло полегшенню її фінансового становища й збереженню платоспроможності. У 1982–1987 рр. тільки МБРР надав Угорщині кредити на суму 1,176 млрд дол. [3,

---

* Головною метою ГАТТ було забезпечення умов для розвитку міжнародної торгівлі, послаблення торгівельних бар'єрів і регулювання торгівельних спорів.

Основною формою діяльності ГАТТ було проведення міжнародних багатосторонніх торгівельних переговорів – раундів, на яких обговорювались актуальні проблеми торгівельної політики й визначались юридичні норми, правила й принципи світової торгівлі. Таких раундів (а кожен з них тривав по декілька років) до 1995 р. відбулося вісім. Восьмий, Уругвайський, раунд (1986–1993) прийняв рішення про перетворення ГАТТ у Світову організацію торгівлі (СОТ) [4, с.136–137].

** МВФ засновано 1945 р. згідно з рішенням Бреттон-Вудської конференції. Членами Фонду є 186 держав. Штаб-квартира міститься у Вашингтоні.

Основні цілі МВФ: зміцнення міжнародного співробітництва в галузі валютної політики; забезпечення життєздатності міжнародної системи платежів і стабілізація ринку іноземної валюти; надання кредитів країнам-членам [4, с.160–169].

*** Заснований 1945 року. Місцез перебування – Вашингтон. До учасників банку входить 186 країн. Основні цілі: сприяння країнам-членам у розвитку економіки шляхом надання їм довгострокових позик і кредитів; заохочення іноземного інвестування через надання гарантій або участі в позиках та інших інвестиціях приватних кредиторів; стимулювання тривалого збалансованого зростання міжнародної торгівлі, підтримка збалансованості платіжних балансів країн-членів [4, с.166–169].

**** Західний капітал зайняв політичну нішу в угорській банківській системі, став невід'ємною частиною кредитної політики. 1980 року в Угорщині була створена перша фінансова установа за участю західного капіталу – Центральноєвропейський міжнародний банк, СІБ, який фінансував угорські підприємства тільки у вільно конвертованій валюті 66% акцій СІБ знаходились у власності шести іноземних банків. З 1986 р. почав функціонувати “Сітібанк Будапешт”, у якому також переважала іноземна власність, який здійснював операції у форинтах. У 1987 р. у рамках реформи банківської системи за участю міжнародної фінансової корпорації, двох іноземних банків та Угорського національного банку був створений “Унікбанк” – третя в УНР фінансова установа за участю західного капіталу, яка кредитувала угорські підприємства [10, с.50].

с.65]. Надання кредитів на конкретні програми, наприклад, на розширення експортного потенціалу в аграрному секторі, економію енергії, розвиток менеджменту й т. д. спонукало керівників УНР до більш збалансованої бюджетної політики й навіть диктувало необхідність саме такої політики. Крім того, як член МВФ Угорщина отримала право на пільгові кредити від приватних банків, брати участь на конкурсній основі в реалізації програм, які кредитувалися МБРР у різних країнах світу [9, с.63]. Вона також мала можливість розширити інвестиційні ресурси за рахунок капіталу, залученого шляхом створення нових змішаних підприємств за участю партнерів із капіталістичних країн. На кінець 1987 р. у сфері виробництва діяло 59 таких підприємств [3, с.65] (за іншими даними – було більше 70 спільних підприємств із фірмами зарубіжних країн) [5, с.150]. Західні партнери вклали в розвиток змішаних підприємств близько 300 млн дол. [10, с.31].

Однак кредити використовувалися не завжди раціонально – спрямовувалися на покриття дефіциту державного бюджету, елементарне проїдання – підтримання низьких цін на основні товари широкого вжитку, дотації нерентабельним підприємствам і тільки частково на вирішення проблеми зміни структури економіки, подолання труднощів, пов'язаних із незбалансованістю народного господарства або його низькою ефективністю. Партійно-політичне керівництво УНР допускало помилки, зокрема, неправильно оцінило зміни умов зовнішньої торгівлі (як тимчасові); не виконувалися вимоги кредиторів – міжнародних фінансових організацій – посилення режиму економії, більш раціонального господарювання, обмеження споживання (виробничого й особистого) тощо. У результаті конкурентоспроможність угорських товарів залишалася на незадовільному рівні. Народне господарство виявилось неспроможним забезпечити стабільний приріст експорту, який дозволив би розраховуватися з борговими зобов'язаннями без шкоди для внутрішнього споживання. Скорочувались інвестиції, не вистачало засобів на технічне оновлення виробничої сфери. Угорщина не тільки не нарощувала, а, навпаки, утрачала позиції на світових ринках. Якщо 1960 р. частка країни у світовій зовнішній торгівлі становила 0,7%, то 1984 р. – 0,4% [8, с.12]. Це означало, що Угорщина не тільки не наближалася до рівня розвинених капіталістичних країн, а навпаки – усе більше від нього відставала. Утрата позицій на капіталістичних ринках призвела до зменшення валютних надходжень і зростання боргів. Якщо 1970 р. зовнішня заборгованість у конвертованій валюті становила 400 млн дол. (нетто – заборгованість, яка дорівнювала всім боргам за вирахуванням зустрічних вимог і валютних запасів), то 1977 р. – 2,9 млрд дол., 1980 р. – 5,4 млрд дол., 1986 р. – 7,8 млрд дол., 1987 р. – 10,9 млрд дол., а 1989 р. – 14 млрд дол. (брутто – заборгованість складала в 1972–1975 рр. у середньому 26% річного валового продукту, у 1984–1987 рр. – 38%, 1988 р. – 63,2%. За середньотерміновими кредитами Угорщина повинна була виплачувати (разом із процентами) суми, які дорівнювали 50–60% її поступлень від експорту. 1989 р. тільки на виплату процентів необхідно було 1,3 млрд дол. [10, с.11–12].

До середини 1982 р. країна під впливом міжнародних політичних і фінансово-економічних факторів опинилась у кризовому стані. Завдяки оперативним діям – зниження темпів економічного росту, допущеного перевищення виробництва національного доходу над його внутрішнім споживанням у розмірі 2–2,5%, за короткий термін удалося домогтися суттєвого покращення платіжного балансу, ліквідності, зовнішньої збалансованості народного господарства [6, с.108]. 1982 р. в основному було збалансовано зовнішньоторгове сальдо країни, а 1983 р. отримано актив у 9 млрд форинтів. У 1982–1983 рр. отримано актив у торгівлі за конвертовану валюту [9, с.34]. Темпи розвитку економіки піднялися до середини вісімдесятих років до прийнятного рівня, а зовнішньоторговий баланс країни суттєво покращився [6, с.108]. До кінця 1985 р. був навіть скорочений рівень заборгованості, багато кредитів переведені в довгострокові, збільшені фінансові резерви [2]. Однак наперекір намірам не вдалось органічно пов'язати перебудову, пристосування економіки до змін на зовнішньому ринку, виробництво й

---

* Керівництво УНР розраховувало на близько 500 млн дол. [11].

споживання; привести структуру й рівень споживання відповідно до ситуації. Проте, досягнуті результати, нові можливості були оцінені надміру оптимістично як початок повороту до нових процесів. Під впливом цих ситуативних успіхів не були внесені відповідні зміни в пріоритети економічної політики, які відображали б довготермінові негативні тенденції в розвитку країни – партійно-політичне керівництво ще не було готове до критичного перегляду досвіду соціалістичного будівництва після 1956 р. і прагнуло до підвищення темпів росту, хоча для цього вже не було реальної економічної бази. Свідчення цього – рішення XIII з'їзду УСРП (березень 1985 р.) і завдання, визначені ним на сьомий п'ятирічний план (1986–1990 рр.), якими передбачалося збільшення національного доходу на 14–17%, виробництво промислової продукції – на 14–16%, обсяг сільськогосподарської продукції – на 7–10% (у той час як за минулу п'ятирічку, наприклад, національний дохід виріс усього на 7% і склав 1985 р. 840 млрд форинтів) [8, с.153]. Реальні доходи на душу населення мали зрости на 9–11% (за минулу п'ятирічку вони виростили на 7–8%) [8, с.152, 153]. Прискорився, набувши, по суті справи, інфляційного характеру, ріст споживчих цін. За роки VI п'ятирічки (1981–1985 рр.) індекс цін підскочив майже на 40%. Усього за період 1978–1988 рр. споживчі ціни стали вищими на 218,7%. Підвищення цін торкнулося товарів повсякденного вжитку. Наприклад, якщо 1979 р. 1 кг хліба коштував 5,4 форинта, то в січні 1989 р. – 12 форинтів, муки відповідно – 6,6 і 11,4, свинини (м'якоть) – 80 і 170, молока – 6,0 і 12,9 форинта й т. д. 1987 р. промисловий робітник Угорщини заробляв вартість 1 кг свинини за 3,1 год (1938 р. – за 4,2 год), 1 л молока (відповідно) – за 0,2 (0,6), 1 кг хліба – за 0,6 (3,4), цукру – за 0,6 (2,2), 1 костюма – за 83 (167) і т. д. [10, с.75–76].

Інфляційні процеси, які свідчили про незбалансованість народного господарства, його низьку ефективність, провокували дальше подорожчання, скорочення споживання, у тому числі особистого, появу цілих прошарків з низьким матеріальним статком, посилювали небезпеку соціальної напруженості. Якщо в 60–70-х рр. централізоване підвищення цін супроводжувалося компенсацією для широких верств населення, то тепер вона поширювалася тільки на незначну його частину (в основному пенсіонери, старші 70 років). Це змушувало угорський уряд посилювати контроль за ринком і цінами, розробляти спеціальні антиінфляційні заходи [10, с.77].

Ріст цін, який певною мірою відображав об'єктивні економічні процеси, прагнення керівництва країни досягти такого становища, за якого вони б найбільш повно відображали рівень реальних затрат і залежали б від динаміки цін світового ринку, міг бути й значно вищим. Справа в тім, що ціни на основні товари широкого споживання й послуг підтримувалися значними дотаціями з боку держави, їхній ріст стримувався адміністративними заходами. Тим самим не допускалося зниження реальних доходів населення, скорочення чи обмеження споживання певних товарів. Але встановлені державними органами ціни не відповідали реальним ринковим. Це стосувалось у першу чергу цін на продукти, медикаменти, паливо й електроенергію, будматеріали, автомобілі, тарифів на квартплату, комунальні й транспортні витрати. Водночас зростала питома вага вільних цін, зорієнтованих на вартісні оцінки ринку. З метою посилення дії реальних конкурентних цін з 1985 р. широко застосовувалася так звана економічна калькуляція, за якої враховуються безпосередні затрати виробництва товарів. Податковою реформою 1988 р. були закладені передумови для формування й функціонування системи дійсно конкурентних цін [7, с.127–144]. У 1986–1987 рр. (практично аж до зміни системи в 1990 р.) внутрішній ринок Угорщини продовжував в основному регулюватись адміністративними методами. У головному відділі економіки Міністерства внутрішньої торгівлі УНР вирішували, на які товари підвищити ціни й тим самим скоротити їх споживання (1987 р. – на спиртні напої, окремі предмети розкоші, до яких віднесли французькі духи тощо) [1, с.3].

Разом із тим в умовах незавершеності економічної реформи 1968 р., існуючого соціалістичного планового господарства засобами директивного, приказного регулюван-

ня вдавалось до пори нівелювати труднощі, що виникали на внутрішньому ринку Угорщини, пов'язані з вирішенням основного завдання – безперебійного забезпечення населення промисловими й сільськогосподарськими товарами – проблеми дефіциту.

Як тільки появлявся дефіцит будь-яких товарів першої необхідності, Міністерство внутрішньої торгівлі вживало заходів для розширення вітчизняних потужностей їхнього виробництва або джерел імпорту. Однак метод латання періодичного виникнення дірок на внутрішньому ринку Угорщини не забезпечував вирішення проблеми в принципі. Промислові потужності не поспівали за швидкозростаючим попитом населення на продукти й товари тривалого використання. Необхідні були зовсім інші методи господарювання (що знаходилися в основі економічної реформи 1968 р.), які б заставляли виробника чутливо реагувати на зміни в структурі споживання населення, насичуючи ринок товарами. Політика звуження кола дотацій відповідала духу реформи 1968 р., однак вона вимагала й змін цілей у соціальній сфері. Крім того, на внутрішньому ринку Угорщини значною була частка імпортних товарів. За кордоном купувалися не тільки товари, які країна не могла виробляти в силу своїх природних умов, наприклад, какао, чай тощо, але також легкові автомобілі, мотоцикли, фотоапарати, годинники й т. д., а також багато товарів – наприклад, телевізори та інші вироби техніки зв'язку – практично всі промислові товари, які не вироблялися в Угорщині [1, с.3].

Більша частина імпортних товарів поступала в Угорщину із соціалістичних країн. В асортименті таких важливих товарів, як годинники, окремі музичні інструменти, пральні машинки, холодильники, портативні телевізори, рибні консерви й т. д., визначальними були радянські товари. Товари, які не вироблялись у соцкраїнах, імпортувалися за валюту. Загалом 1987 р. товари, які поступили на внутрішній ринок Угорщини, на 84–85% були вітчизняного виробництва, на імпорт припадало 15–16%. Фактично 20% промислових товарів, які продавалися в Угорщині, ввозилися з-за кордону. Стосовно предметів одягу цей показник був ще вищим – 30% [1, с.3].

Внутрішній ринок Угорщини обслуговувало більше 600 соціалістичних господарських організацій, 37 тис. приватних магазинів і 18 тис. закладів громадського харчування. Оптова торгівля головним чином знаходилась у руках державних організацій. Вирішальна частка – 62% – припадало на державний сектор і в роздрібній торгівлі. Частка кооперативного сектору наближалася до 36%, а через сітку приватної торгівлі реалізовувалося близько 2% усього внутрішнього товарообігу [1, с.3].

Не зазнала суттєвих змін у порівнянні з VI п'ятирічкою (1981–1985 рр.) структура споживання населення. У 1987 р. “середній” угорець витрачав 28–29% своїх доходів на продовольчі товари, 15% – на харчосмакові, 30% – на промислові й 20–26% – на оплату послуг. У той же час можна відмітити одну тенденцію: дещо скоротилися витрати на продовольство й вирости витрати на купівлю промислових товарів. У цілому можна сказати, що покупці регулювали свої потреби за принципом важливості, висуваючи на перше місце придбання цінних сучасних товарів тривалого користування. Наприклад, суттєво виріс продаж товарів і матеріалів, необхідних для індивідуального будівництва [1, с.3].

1986 року умови на зовнішніх ринках знову погіршилися (на ряд угорських товарів ціни впали на 30–50%), а виробництво не компенсувало втрати випуском конкурентоспроможної продукції. Процес покращення зовнішнього балансу надломився. Дефіцит торгового балансу (з урахуванням транспортних витрат) з капіталістичними країнами становив 1986 р. 401,1 млн дол. Зріс дефіцит державного бюджету [3, с.65].

Фактично, народне господарство Угорщини опинилося на краю прірви й однозначно посилало сигнал SOS. Економіка, навіть значною мірою модифікована реформою системи її управління, розпочатою 1968 р., виявилася не здатною адекватно реагувати на виклики як усередині країни, так й у світовій економіці. Поставало питання: чому в нових економічних умовах, сформованих економічною реформою – господарсь-

кого розрахунку, самофінансування, визначення заробітку за кінцевими результатами, продовжувалось адміністративне вирівнювання доходів, механізм ціноутворення залишався відірваним від основних тенденцій зміни ціни на світовому ринку, а численні пільги й дотації надавалися нерентабельним підприємствам?

Адміністративне вирівнювання доходів, крім усього іншого, могло свідчити про наявність серед партійно-державної бюрократії сильних “підводних течій”, тих, кому була вигідна пряма залежність господарських організацій від центральних відомств; консервативних елементів, які противилися реформі управління економікою 1968 р., керуючись міркуваннями принципового характеру – збереження старих командно-адміністративних методів управління народним господарством, закладених у сталінсько-ракошистській моделі, яка панувала в Угорщині до 1956 р. і була опротестована народом у революції в жовтні–листопаді того ж року. Партійно-державна бюрократія, що виросла завдяки старій системі управління економікою, противилася змінам, побоюючись утрати не тільки матеріальних вигод, але й політичного впливу в суспільстві. Такими колізіями частково пояснюється й запізнення із прийняттям управлінських рішень, необхідних для подолання внутрішніх суперечностей господарського механізму, започаткованого реформою 1968 р., модифікації організаційної структури управління, які б неминуче супроводжувалися кадровими змінами, ліквідацією віджилих структур та установ.

(Далі буде.)

1. Внутренний рынок Венгрии // Аргументы и факты. – 1987. – № 11. – С. 3, 8.
2. Герасимов В. Сжатие пружины : Пути и проблемы венгерской перестройки / В. Герасимов // Правда. – 1988. – 28 апрел. – С. 4.
3. Дорохин В. Венгерская Народная Республика : программа стабилизации экономики / В. Дорохин // Международный ежегодник: политика и экономика. Вып. 1988 г. / АН СССР, Ин-т мировой экономики и международных отношений ; гл. ред. О. Н. Быков. – М. : Политиздат, 1988. – С. 64–68.
4. Міжнародні організації : Кредитно-модульний курс : навч. посіб. / за ред. Казакова Ю. Г., Ковалевського В. В., Логвінової Н. С. – 3-тє вид., переробл. та доповн. – К. : Центр учбової літератури, 2011. – 344 с.
5. Мусатов В. Венгрия: новый этап социалистического развития / В. Мусатов // Международная жизнь. – 1987. – № 3. – С. 148–150.
6. Немет М. Реформа: стабилизация, ускорение / М. Немет // Коммунист. – 1988. – № 9. – С. 107–114.
7. Опыт управления социалистической экономикой в Венгрии / Л. Баллаи, Ф. Барта, Т. Бек [и др.] ; пер. с венг. – М. : Политиздат, 1989. – 335 с.
8. Пронякова Л. Трудовые будни народной Венгрии / Л. Пронякова // Международная жизнь. – 1986. – № 4. – С. 152–153.
9. Пунтус В. И. Венгерская Народная Республика : справочник / Пунтус В. И., Савольский И. С. – 3-е изд., доп. – М. : Политиздат, 1985. – 127 с.
10. 100 вопросов и ответов о Венгрии : справочник / сост. В. Д. Дорохин ; под. общ. ред. В. Л. Мусатова, И. Хусара. – М. : Политиздат, 1990. – 252 с.
11. Цели – достижимы : Интервью члена Политбюро ЦК ВСРП, Председателя Совета Министров ВНР Кароя Гросса // Правда. – 1988. – 4 апрел. – С. 6.
12. OECD Economic Surveys. Hungary. – Paris : OECD, 1991. – P. 11–12.
13. The World Bank, World Debt Tables, 1988–1989. – Washington, D. C. : The World Bank, 1989. – P. 29.

Статья отражает экономическое отставание Венгрии “Эпохи Кадара” от стран-членов ОЕСР, проблемы её экономики, усилия ЦК ВСРП по повышению её эффективности, допущенные ошибки и просчеты, способствующие возникновению признаков кризиса социалистического способа хозяйствования, что и поставило венгерскую экономику на грань выживания.

Ключевые слова: “Эпоха Кадара”, ОЕСР, ГАТТ, МВФ, МБРР, кредиты, конкурентоспособность, задолженность, цены, ЦК ВСРП, М.Немет.

The article shows the economic gap in Hungary, “Kadar Age” of OECD countries, the problems of its economy, the efforts of the Central Committee MSzMP to increase its efficiency, mistakes and miscalculations that contributed to the emergence of signs of crisis in the socialist way of management, put the Hungarian economy to the brink of survival.

Key words: “The era Kadar”, OECD, HAAT, IMF, IBRD loans, competitiveness, debt, prices, CC MSzMP, M.Nemet.